

Изгледа да је свет у стању хаоса. Завршено је 350 година дуго раздобље владавине националних држава. Вестфалски мир, којим је 1648. окончан Тридесетогодишњи рат, донео је истовремено и крај миленијумској доминацији идеала универзалног царства и вере, персонифицираних у свештенику-краљу, богу-краљу или цару божанског провиђења. На Западу је тај идеал петнаест векова био отелотворен у Римском царству са свим његовим трансформацијама, а после четвртог века нове ере у хришћанској вери, односно папинској власти.

Пошто је у шеснаестом веку група верских реформатора оспорила верску доминацију папинске власти, те две стране водиле су ратове и потписивале примирја да би 1618. читава западна Европа букнула у рату, концентрисаном на територији Светог римског царства – данашње Немачке и околних подручја. Преговарачи који су учествовали у постизању Вестфалског мира прихватили су 1648. начело *cuius regio eius religio*, «Вера владара је вера државе». Тиме је идеал царства замењен оним што је постало познато као национална држава.

Хаос са којим смо данас суочени потиче из чињенице да је, с обзиром на технолошки и привредни развој који углавном стиже из Сједињених Држава, огроман број продуктивних активности човечанства на таквом нивоу и таквог опсега да превазилази националне границе у оквиру којих делују суверене државе. Тај феномен, назван «глобализација», термин је који више крије него што казује. Упоредо са растом активности које се одвијају изван граница националних држава, законски и регулативни домаћај тих држава се смањује. Појавили су се нови актери -- мултинационалне корпорације, светска финансијска тржишта, невладине организације, организовани криминал, терористичке организације -- који оспоравају монопол тих држава на управљање. Активности тих актера нису регулисане међународним правом које се заснива на формалним споразумима међу националним државама, а националне државе за сада нису у стању да се договоре о споразумима који би се бавили проблемима «глобализације».

Оставимо по страни дипломатска улепшавања и рецимо да су Сједињене Америчке Државе узрок пропасти вестфалског система националних држава. Уколико тај слом личи на хаос, креатор тог хаоса су такође Сједињене Америчке Државе, земља зачета као политички експеримент, још при рођењу посвећена субверзији утврђеног реда, како

царског, тако и вестфалског.

У јулу 1776. рођена је земља која је неопозиво одбацила и империјалну парадигму која је до 1648. доминирала светом, и вестфалски систем који јој је уследио. Уставом нове земље је одређено да легитимитет даје народ, а не владар. Северна Америка је постала дом људима који су своју постојбину напустили управо зато што су одбацили вестфалску доктрину *cuius regio, eius religio*.

Побуна против Британаца резултирала је јединственим законским аранжманом – уставом Сједињених Држава, у којем је први пут изложено на који начин би могла да се спроводи легитимна државна моћ. Легитимност је творац америчког суверенитета; и у америчком систему тој легитимности до дана данашњег суверенитет полаже рачуне. Уколико суверенитет правно дефинишемо као «врховну моћ која се не може оспоравати», онда је у случају Сједињених Држава та врхунска моћ управо легитимност, тј. уставни закон којим се изражава пристанак оних којима се влада.

Као чувар једине велике револуције која се није свела на тиранију и хаос, и као чувар уставне традиције којој нема равне нигде у свету, Сједињене Државе представљају непрекидан изазов онима који спроводе и заговарају угњетавачке верске, политичке и класне системе. Са њихове тачке гледишта, Сједињене Државе су најопасније успешно друштво у историји. Од слома совјетског царства, основна америчка начела представља најопаснији могући изазов са којим су се ситни ајатоласи, диктатори и бирократе икада суочили.

Ту борбу ће они изгубити, уколико Сједињене Државе и њихови савезници остану на свом курсу. Међутим, Сједињене Државе би могле да закажу на два начина: уколико заиста постану империјалистичка сила усвајајући поменути миленијумску парадигму, или уколико прихвате вестфалски систем својих мучитеља и повинују се њиховим, уместо сопственим правилима игре.

Терористички напади од 11. септембра 2001. и рат у Ираку указали су на хитност потребе да се ухватимо у коштац са хаосом насталим из прогресивног колапса вестфалског система националних држава. Међутим, та потреба постојала је и пре 11. септембра. Застарелост система националних држава постаје очигледна када се узме у обзир да транснационални аранжмани чине више од 35 одсто светског бруто производа - што представља више од 75 одсто светске трговине и скоро целокупно директно

инострано улагање. Транснационални аранжмани, уз раст светских финансијских тржишта која се сама регулишу, управљају протоком инвестиционог капитала на глобалном нивоу и диктирају буџетске и монетарне политике влада оних земаља које настоје да привуку те инвестиције.

Из привредне перспективе, вестфалска епоха је фаворизовала велику, растућу улогу «јавног сектора» унутар економског етатизма националне државе. Појава економских велесила приватног сектора које су ван домаћаја националних држава, учинила је ту схему неодрживом. У групи економски најјачих земаља, Сједињене Државе – епицентар глобализације - имају најмањи «јавни сектор» који износи свега 20 одсто бруто домаћег производа и заговарају што «мањи државни апарат». Државе попут Француске, Немачке и осталих чланица евро-зоне имају јавне секторе на које отпада 50-60 одсто њиховог ионако стагнирајућег бруто домаћег производа.

Раних деведесетих година двадесетог века, неке, све више маргинализоване владајуће елите у разним земљама, предложиле су покретање позамашног програма – који се углавном асоцира са Француском и Европском унијом – у циљу обнове своје изгубљене моћи и утицаја. Радило се о стварању система «глобалне управе» засноване на читавом низу уговора, којим би суверене националне државе постепено пребацивале све веће делове сопственог суверенитета на глобалне бирократске апарате који те уговоре спроводе. Крајњи циљ те «глобалне управе» је поновно јачање «великог државног апарата» у ери «глобализације» слободног тржишта. По тој замисли, «међународно право» (односно уговори које су потписале суверене земље) имало би надмоћ над државним суверенитетом. Први покушаји да се примени таква стратегија су Споразум из Киота, Међународни кривични суд, покушаји да се утврди универзална пореска стопа како би се избегла «пореска конкуренција» и други предлози да се уведе глобални порез на трансакције у глобалним финансијским кретањима.

Сједињене Државе се жестоко противе сваком таквом предлогу и тиме изазивају оптужбе о «унилатерализму». Међутим, политички систем Сједињених Држава нема другог избора него да и даље одбија те предлоге о «глобалној управи» преко међународних уговора. По америчком Уставу, међународни уговори имају снагу домаћих закона, тј. подлежу правосудном преиспитивању и испитима уставности. Амерички систем провере који обезбеђује равнотежу извршне, законодавне и правосудне гране власти онемогућује Сједињеним Државама да икада прихвате предлоге о «светској влади».

Стварни предмет расправе о рату у Ираку, која је вођена у Уједињеним нацијама

2002-2003, није био Ирак, већ будућност пост-вестфалског света. Француска и њени савезници нису покушали да подреде амерички устав легитимности коју обезбеђују Уједињене нације у име Ирака или Садама Хусеина, већ у име пост-вестфалске визије «глобалне управе».

Демократизација Великог Блиског истока («великог» јер укључује Авганистан и Пакистан) постала је национална, двостраначка америчка политика која ће вероватно трајати једну или две генерације док не постигне свој циљ. Та политика, наметнута Сједињеним Државама хитним питањима националне безбедности, постепено је формулисана у раздобљу између 11. септембра 2001. и 6. новембра 2003. године. Напади од 11. септембра довели су до неизбежне одлуке да се «борба води на непријатељском тлу», уместо да се чека да она стигне на америчко тло. Скоро одмах је постало јасно шта то значи – да употребимо термин бившег директора ЦИЕ – «исушивање блискоисточне мочваре.», тј. уништење политичке културе која помаже и подстиче раст терористичких организација и пружа им финансијску, техничку, политичку и моралну подршку, и заштиту моћних ментора и њихових тајних служби. У новој америчкој доктрини, детаљно представљеној 17. септембра 2002. у председничком документу насловљеном «Стратегија националне безбедности Сједињених Америчких Држава» стоји:

”Из догађаја од 11. септембра 2001. извукли смо поуку да слабе државе, попут Авганистана, могу да представљају опасност по наше националне интересе исто колико и снажне. Сиромаштво не претвара сиромаше у терористе и убице. Међутим, сиромаштво, слабе институције и корупција могу да учине слабе земље оазом за развој терористичких мрежа и наркокартела.” Стога, ”...Сједињене Државе ће искористити овај тренутак да добробити слободе подстакну широм света. Активно ћемо радити да наду о демократији, развоју, слободном тржишту и слободној трговини унесемо у сваки кутак света.”

Нешто више од годину дана касније, 6. новембра 2003., председник Буш је у говору у Националној задужбини за демократију објавио да ће се у фокусу те глобалне иницијативе за ширење демократије и слободе налазити Блиски, чиме су Сједињене Државе прокламовале своју дугорочну политику у демократизацији тог региона:

”Шездесет година апологетског прихватања изостанка слободе на Блиском истоку није нас учинило безбедним јер, дугорочно гледано, стабилност не може да се купује на уштрб слободе. Све док на Блиском истоку не буде цветала слободе, биће то домен стагнације, огорчености и насиља – спреман да све то изведе. С наше стране би било

неодговорно да прихватимо status quo, с обзиром на ширење оружја које нашој земљи и нашим пријатељима може да нанесе катастрофалну штету. Стога су Сједињене Државе усвојиле нову политику, стратегију напретка слободе на Блиском истоку.”

Истовремено, Савет демократског руководства (Democratic Leadership Council), најутицајнији труст мозгова за формулисање политике Демократске странке, представио је свој нацрт националне безбедности насловљен «Прогресивни интернационализам: Демократска стратегија националне безбедности.» У поглављу «Унапређење демократије у иностранству – укључујући и исламски свет», предлаже се следеће :

За демократе, трансформација Блиског истока – тог огромног немирног подручја које се протеже од северне Африке до Авганистана – представља централни изазов нашег времена. Фундаментална промена западне стратегије нигде другде није више потребна уколико желимо да се суочимо са снагама које стварају опасну спону између тероризма, пропалих држава, одметничких режима и оружја за масовно уништавање. Таква промена захтева окончање политике двоструких стандарда која је ову и бивше администрације довела до тога да у име лажне «стабилности» занемаре унапређење демократије и људских права у том подручју. Таква политика нас је одвела у стратешки ћорсокак и време је да се Америка отворено стави на страну унапређења људских права, грађанских слобода и тржишних реформи, не само у одметничким државама попут Ирана и Сирије, већ и у такозваним «умереним» државама попут Саудијске Арабије и Египта. (...) Демократе такође сматрају да Америка не сме да посустане у намери да помогне Ирачанима у стварању пристојне, репрезентативне владе у Багдаду, која би могла да инспирише и подстакне демократске реформе и другде у региону. У овоме једноставно себи не можемо да дозволимо неуспех.

Вође матичне струје Демократске странке у потпуности се слажу са политиком председника Буша о демократизацији Блиског истока, иако тврде да је Демократска странка способнија од Републиканаца да је спроведе у дело. По речима бившег саветника за националну безбедност, демократе Самјуела Р. Бергера: »Већина демократа се слаже са председником Бушом» у његовој подршци «отворенијим и демократским друштвима Блиског истока». Бергер међутим додаје да «није довољно имати само праве циљеве.» По његовим речима, «Сједињеним Државама су потребни лидери који ће обезбедити да наша средства не поткопају наше циљеве».

Стога, будући да демократизација Блиског истока представља националну политику и једне и друге странке Сједињених Држава, поставља се питање да ли је таква

политика реално изводљива. На то питање не постоји а priori одговор.

Да ли је политика обуздавања совјетског комунизма, коју је заговарао Џорџ Ф.Кенан, изгледала реално изводљивом када је први пута предложена 1946. године? Да ли је демократизација нацистичке Немачке или царског Јапана изгледала реалном 1945.? Да ли је потпуно уништење четири велика царства (Хабсбуршког, Хоенцолерновог, руског и отоманског) изгледало као реална могућност када су Сједињене Државе ушле у рат 1917.? Да ли је читав амерички експеримент народног самоуправљања из 1776. изгледао реално изводљив у доба када је предузет?

Демократизација Блиског истока је пројекат сличне историјске важности, чији се резултат не може унапред знати. Најмање два елемента су неминовна за успех. Као прво, нестанак блискоисточних тиранија и покрета који се заснивају на насиљу, предуслов је за успостављање функционалних репрезентативних влада. Као друго, широко заснована међународна савезништва, првенствено америчко-европско савезништво, играће инструменталну улогу попут оне коју је НАТО савез одиграо у уништењу Совјетског савеза.

Међународни - посебно европски - савезници онога што је у суштини амерички пројекат демократизације Блиског истока, биће растрзани између потребе да пројекат успе зарад њихове сопствене стратешке безбедности и страха од жртава које ће за то морати да се поднесу.

Недостатак демократије и привредног просперитета на Блиском истоку угрожава Европу више него Сједињене Државе. Европска унија, која пати од економске стагнације и дугорочног демографског пада, већ се извесно време хвата у коштац са двоструким изазовом који потиче од њене брзо растуће муслиманске популације и близине хаотичне друштвене, економске и политичке дезинтеграције њених арапских суседа. Чињеница је да би демократски и просперитетан Велики Блиски исток представљао најлогичније решење за европске проблеме: зауставио би масован прилив легалних и илегалних досељеника, осујетио радикализацију сиротињских четврти европских муслимана и створио просперитетне економске партнере, вољне да тргују и улажу. Чињеница да су пројекат демократизације Блиског истока развили предложили Американци сведочи о слепилу европске политичке елите јер демократизација Блиског истока представља право решење за економске и безбедносне проблеме саме Европе. Но, упркос својој кратковидој политици и честим неслагањем о тактици, Европа ће се и даље залагати за демократизацију Блиског истока јер је то у њеном виталном интересу.

После краја историје

Пише: Норман Бејли и Критон М. Зоакос
четвртак, 05 мај 2005 01:00

У 21. веку постоје само три могућа сценарија: или ће се а) хаос и даље продубљивати, а с њим и несигурност и дезинтеграција друштва, или ће б) Сједињене Државе заиста почети да се понашају империјалистички или алтернативно одбацити своју изузетност и попустити пред најновијим обликом «вестфалијанизма» – наднационалним бирократским правилима која тријумфују над органима демократске владавине, или ће в) победити америчка визија и довести до истински новог светског поретка чије се обриси за сада тек назире у ембрионалној форми .

Наставак хаоса није неизбежан. Није неизбежан ни реакционарни повратак међународним парадигмама из далеке или блиске прошлости. Да би се они преборили потребни су само воља и средства да се та воља спроведе. Једино Сједињене Државе имају та средства. Да ли имају и вољу?

(Норман А. Бејли је бивши специјални саветник за питања националне безбедности председника Роналда Регана и виши саветник задужбине «Потомак». Критон М. Зоакос је председник истраживачке институције «Лито»)